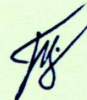

33:622.691-047.44 (043)

П 80

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАФТИ І ГАЗУ

ПРОКОПІВ МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ

УДК: 303.094.5: 622.648

**ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Івано-Франківськ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Гораль Ліліана Тарасівна,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
директор інституту економіки та
управління у нафтогазовому комплексі.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Вакульчик Олена Михайлівна,
Університет митної справи та фінансів,
завідувач кафедри обліку, аудиту,
аналізу і оподаткування;

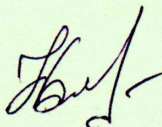
кандидат економічних наук, доцент
Журба Інна Олександрівна,
Черкаський державний технологічний
університет,
завідувач кафедри економічної теорії
та банківської справи.

Захист відбудеться «27» вересня 2018 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 20.052.06 в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу за адресою: вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, 76019, конференц-зал науково-технічної бібліотеки.

З дисертацією можна ознайомитись у науково-технічній бібліотеці Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу за адресою: вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, 76019.

Автореферат розіслано «27» серпня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
д.е.н., доцент

І. Б. Запухляк

an2721

АГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах функціонування української економіки, незавершеності процесів реформування, що відбуваються в країні, однією з найважливіших цілей вітчизняних підприємств газотранспортної галузі є підтримка та забезпечення рівня власної економічної безпеки. Українські підприємства змушені адаптуватися до умов політичної та соціально-економічної незахищеності, крім того вести пошук необхідних рішень складних проблем, а також засобів запобігання внутрішнім та зовнішнім загрозам їх функціонування.

Варто зазначити, що для створення умов ефективної діяльності газотранспортних підприємств із забезпечення економічної безпеки необхідне запровадження комплексу заходів, які спрямовані на досягнення стабільного функціонування і розвитку підприємств та своєчасну мобілізацію і раціональне використання їх ресурсів. При застосуванні комплексного підходу до визначення економічної безпеки як вхідні фактори впливу слід розглядати сукупність економічних інтересів, цілей, загроз, а вихідні – різновиди станів газотранспортного підприємства.

З урахуванням специфічних для газотранспортної галузі небезпек та загроз система економічної безпеки має охоплювати всі складові діяльності підприємства, зокрема такі з них як техніко-технологічну, інноваційно-інвестиційну, режимну, управлінську, що прямо залежать від обсягу транспортованого природного газу. Оцінка рівня економічної безпеки є як відправною точкою при розробці та коригуванні заходів щодо підвищення рівня забезпечення економічної безпеки газотранспортного підприємства, так і показником результативності цих заходів.

Теоретико-методологічним базисом дослідження є праці закордонних та вітчизняних науковців і фахівців у таких сферах: дослідження особливостей функціонування газотранспортних підприємств (А. Ачкасова, Г. Беккера, О. Вакульчик, Л. Гораль, О. Дзьоби, Д. Кахмана, Ю. Колбушкіна, Є. Крижанівського, І. Перезової, І. Писаревського, В. Торкатюка, І. Фадєєвої, Ф. Хаєка, І. Чукаєвої); розробки теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки держави та суб'єктів господарювання (Н. Аванесової, Д. Акерлофа, О. Бандурки, З. Варналія, Л. Гнилицької, О. Димченка, Ц. Жун Сяна, І. Журби, С. Кіся, Г. Козаченко, К. Мамонова, Н. Реврчука, Дж. Стейнера, Л. Хунсіана, С. Шкарлета); розробки інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу економічної безпеки газотранспортних підприємств (М. Алляса, А. Новака, В. Петренка, А. Полянської, С. Ревтюка, М. Роттбарда, Р. Сеттлена, М. Спенса, А. О. Устенка, Р. Фогеля).

У наукових працях учених обгрунтовані фундаментальні положення формування й реалізації заходів щодо забезпечення економічної безпеки. Проте залишаються невирішеними проблеми комплексної оцінки стану забезпечення економічної безпеки підприємств за галузевою ознакою та формування методичного інструментарію інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки.

Теоретична та практична значущість представлених проблем, їх актуальність для газотранспортних підприємств зумовили вибір теми, мету та завдання дослідження.

an 2721

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами досліджень. Дисертаційну роботу виконано згідно з планами науково-дослідних робіт кафедри фінансів Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу «Наукові та прикладні економіко-управлінські засади розвитку соціально-економічних систем на основі інноваційних трансформацій їх складових» (ДР № РК 0114U004855), у межах якої досліджено особливості механізму управління інноваційною складовою діяльності газотранспортних підприємств; «Науково-практичні засади управління нафтогазовим комплексом на виконання Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» (ДР № РК 0116U005326), у межах якої досліджено, стратегічні цілі розвитку газових підприємств України крізь призму інноваційної трансформації; комплексна цільова програма «Науково-організаційні засади нарощування видобутку вітчизняних нафти і газу та диверсифікації постачання енергетичних ресурсів для підвищення енергетичної безпеки України» (ДР 0115U007099); госпдоговірна науково-дослідна робота за темою «Впровадження економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища Івано-Франківської області в умовах фінансової децентралізації», договір №89/2017/57 (ДР 0117U001748).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методичних положень та обґрунтування практичних рекомендацій щодо удосконалення оцінки стану забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств.

Розкриття поставленої мети зумовило постановку та вирішення таких завдань:

- систематизувати теоретико-методичні підходи до визначення поняття та забезпечення відповідного рівня економічної безпеки і виявленням галузевих особливостей економічної безпеки газотранспортних підприємств;
- сформулювати сучасні принципи застосування системи забезпечення економічної безпеки та визначити функціональні компоненти економічної безпеки;
- визначити та систематизувати загрози газотранспортним підприємствам та обрати систему оцінювання рівня їх економічної безпеки;
- розробити методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств із застосуванням таксонометричного методу та інтегрального критерію;
- провести інтегральне оцінювання загального рівня економічної безпеки на прикладі типових підприємств газотранспортної галузі;
- запропонувати модель стану забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств та здійснити їх узагальнену діагностику;
- виявити основні напрями запобігання загрозам окремим складовим економічної безпеки та шляхи їх нейтралізації.

Об'єктом дослідження є процес оцінювання стану забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств .

Предметом дослідження виступають теоретичні й науково-практичні аспекти оцінювання стану забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств.

Методи дослідження. Теоретико-методичною основою дослідження стали наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, законодавчі й

нормативні акти України в сфері оцінювання стану забезпечення економічної безпеки підприємств.

Для досягнення поставленої в дослідженні мети та вирішення задач використовуються такі методи: абстрактно-логічний аналіз – для теоретичного узагальнення й обґрунтування напрямів та результатів дисертаційної роботи; системно-структурний аналіз – для вивчення і систематизації методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки; структуризації – для визначення та характеристики складових економічної безпеки; економічного аналізу – для обґрунтування основних напрямів та виявлення особливостей функціонування газотранспортних підприємств; методи варіації – для встановлення коефіцієнтів значущості функціональних компонентів при проведенні розрахунку інтегрального показника рівня економічної безпеки; економетричного моделювання – для параметричного моделювання впливу факторів на інтегральний показник економічної безпеки; диференціального числення – для дослідження і моделювання поведінки багатопараметричних функцій; таксономії – для класифікації складаноорганізованих ієрархічних систем; квантифікації – для кількісного вираження якісних ознак; графічний – для наочного зображення і схематичного представлення теоретичних і практичних результатів дослідження.

Інформаційно-правовою базою дисертаційної роботи є законодавчі та нормативно-правові акти України, наукові розробки вітчизняних, зарубіжних вчених та практиків, матеріали періодичних видань і науково-практичних конференцій, статистичні дані щодо функціонування газотранспортних підприємств, Інтернет-ресурс.

Наукова новизна одержаних результатів. Основним науковим результатом дисертаційної роботи є розвиток теоретико-методичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення оцінювально-аналітичної системи економічної безпеки газотранспортних підприємств. Основні результати проведеного наукового дослідження, що визначають його наукову новизну, полягають у наступному:

удосконалено:

- методичний підхід оцінювання стану забезпечення економічної безпеки шляхом розробки моделі на основі синтезу ресурсно-функціонального та комплексного підходів, що, на відміну від існуючих, базується на визначенні інтегрального показника – загального рівня економічної безпеки з урахуванням специфічних для галузі показників, який дозволяє виявити резерви збільшення функціональних компонентів та запропонувати комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних та профілактичних заходів, спрямованих на якісне забезпечення захисту інтересів газотранспортних підприємств;

- процес оцінювання стану забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств шляхом вибору та інтегрування ключових показників рівня, її забезпечення за функціональними компонентами, що відображає стан економічної безпеки підприємства з урахуванням специфічних для газотранспортної галузі небезпек та загроз;

- організаційно-аналітичне забезпечення комплексної системи оцінювання стану забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств шляхом

формування цілісної системи ключових показників, що дозволяє оцінити фінансові, правові, силові, інноваційні, екологічні, інформаційні засоби захисту газотранспортних ресурсів підприємств від негативного впливу на їх цілісність та виявити напрями мобілізації резервів для забезпечення органічності та ефективності її функціонування;

– модель стану економічної безпеки газотранспортних підприємств, яка є прийнятною для оптимізації функціональних складових економічної стійкості газотранспортних підприємств, що дозволяє здійснити оптимізацію рівнів складових економічної безпеки газотранспортних підприємств і дає можливість визначити максимально можливий рівень безпеки підприємства;

дістали подальшого розвитку:

– підхід до визначення поняття економічної безпеки газотранспортних підприємств, яку запропоновано розглядати як складну багатофакторну категорію, що характеризує стан захищеності підприємства від зовнішніх та внутрішніх небезпек та загроз, при якому забезпечується здатність підприємства до розширеного самовідтворення, своєчасного реагування на диспропорції й дисбаланси та підвищення конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі для захисту економічних інтересів усіх груп зацікавлених осіб у системі газотранспортних відносин за функціональними компонентами з урахуванням специфіки газотранспортної галузі;

– процес інтегрального оцінювання загального рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств на прикладі типових підприємств газотранспортної галузі, який дозволив виявити емпіричний зв'язок між рівнем стану економічної безпеки у газотранспортній галузі та енергетичного сектору України загалом;

– пропозиції щодо розробки комплексу рекомендацій, які спрямовані на зростання економічних показників, зміцнення техніко-технологічного та ресурсного рівня, збільшення якості корпоративного управління й інформаційного забезпечення, що дозволяє підвищити результативність заходів щодо забезпечення економічної безпеки для розвитку газотранспортних підприємств.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості практичного застосування підходів щодо забезпечення та оцінювання рівня економічної безпеки газотранспортного підприємства, що дасть змогу уникнути значного впливу існуючих небезпек та загроз. Методичний підхід до оцінювання рівня забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств упроваджено в УМГ «Прикарпаттрансгаз» ПАТ «Укртрансгаз» НАК «Нафтогаз України» для удосконалення організаційно-економічного забезпечення рівня економічної безпеки (довідка № 2/03-02 від 28.02.2018); методичний підхід до оцінювання стану забезпечення економічної безпеки підприємства УМГ «Львівтрансгаз» ПАТ «Укртрансгаз» НАК «Нафтогаз України» для удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення комплексної системи економічної безпеки підприємства (довідка № 2501–18/344 від 28.02.2018). Окремі теоретичні та методичні результати дослідження застосовуються в навчальному процесі Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу при викладанні курсу «Інноваційний розвиток підприємств» та здійсненні курсового

й дипломного проектування бакалаврів і магістрів (довідка № 10-21-02 від 20.02.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, що викладені в дисертації та виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача, про що вказано в переліку наукових праць, наведеному в авторефераті.

Апробація результатів дисертації. Результати та наукові положення, які отримані в дисертації, доповідалися та були схвалені на таких вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях: «Economic Achievements and Problems of Monetary Policy of Ukraine in the Years of Its Independence» (м. Прага, Чехія, 27.03.2014 р.); «Economy/Culture/Values/Metaeconomics» (м. Гданськ, Польща, 13.05.2015 р.); «Enterprise in modern Economics» (м. Гданськ, Польща, 15.11.2015 р.); «Modern transformation of economics and management in the era of globalization» (м. Клайпеда, Литва, 29.01.2016 р.); «Ukraine – EU Modern technology, business and law» (м. Кошице, Словачія, 19.05.2016 р.); «XVI International Scientific Conference Košice» (м. Кошице, Словачія, 17.01.2016 р.); «World Scientific Area» (м. Ковентрі, Велика Британія, 10.11.2017 р.); «Стратегії економічного розвитку: мікро- та макроекономічний рівні» (м. Київ, Україна, 12.07.2017 р.); «Актуальні проблеми економіки та менеджменту» (м. Запоріжжя, Україна, 16.02.2018 р.); «Сучасні наукові підходи до ефективного використання потенціалу економіки країни» (м. Дніпро, Україна, 16.02.2018 р.).

Публікації. Основні положення та найвагоміші результати дисертаційної роботи висвітлено у 20 наукових працях. Загальний обсяг, що належить особисто автору, становить 4,25 друк. арк., із них: одна монографія у співавторстві (особисто автору належать 0,81 друк. арк.); 9 статей у наукових фахових виданнях, із них 5 індексовані в міжнародних каталогах та наукометричних базах; 10 – матеріали наукових конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Зміст роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний її зміст викладено на 239 сторінках. Робота містить 40 таблиць, 23 рисунки, список використаних джерел із 246 найменувань, 10 додатків на 40 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано його мету і завдання, охарактеризовано наукову новизну й практичну цінність отриманих результатів.

У першому розділі «Теоретичні засади оцінювання рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств» систематизовано теоретико-методичні засади визначення економічної безпеки промислових підприємств та запропоновано авторське визначення поняття «економічна безпека»; окреслено сучасні принципи побудови системи забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств та виокремлено теоретико-методичні аспекти оцінки рівня їх економічної безпеки;

виявлено фактори впливу на процес забезпечення економічної безпеки підприємства в контексті енергетичної безпеки України.

У процесі дослідження законодавчого регулювання стану економічної безпеки виявлено, що чинна нормативно-правова база України є не досконалою в частині шляхів подолання кризових явищ.

Систематизація поглядів науковців на зміст поняття «економічної безпеки» засвідчила, що забезпечення економічної безпеки підприємства є одним із пріоритетних шляхів вирішення складних проблем оскільки вона є важливою складовою державної та галузевої безпеки, а в сучасних ринкових умовах – конкурентоспроможності цілої країни. Особливо це стосується підприємств газотранспортної галузі, які суттєво впливають на стан та розвиток економіки держави, забезпечуючи функціонування інших галузей. Газотранспортна галузь України однією з перших зазнала впливу кризових явищ, що призвело до зниження частки у структурі ВВП та навіть до від'ємних його показників за останній квартал 2017 року. Із цих позицій випливає, що об'єктивною необхідністю підприємств газотранспортної галузі є запровадження комплексної системи оцінки рівня економічної безпеки та розробка заходів щодо її забезпечення. Критерієм до систематизації трактування поняття «економічна безпека» обрано ключові положення та мету забезпечення економічної безпеки підприємства. Аналіз існуючих підходів, які наявні в економічній літературі, до визначення суті та значення економічної безпеки, дав можливість зробити висновок, що кожен із них має власні переваги та недоліки, і, що жоден не можна вважати всеохоплюючим.

Проведений аналіз сучасних економічних теорій і підходів дозволив виявити їх (табл.1) та запропонувати перелік критеріїв оцінювання рівня економічної безпеки, до яких слід віднести репрезентативність, динамічність, достовірність, інформаційну доступність.

Таблиця 1

Фундаментальні підходи до оцінки рівня економічної безпеки

Назва підходу	Сутність	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
Індикаторний (пороговий)	Встановлення рівня економічної безпеки в результаті порівняння фактичних показників діяльності підприємства з індикаторами, що виступають пороговими значеннями цих показників і відповідають певному рівню безпеки.	Дозволяє визначитись з категоріями: безпечно або небезпечно; кризовий, критичний, передкризовий нормальний стан економічної безпеки підприємства.	Залежність від точності значень
Ресурсно-функціональний	Оцінювання ефективності використання ресурсів підприємства. Підприємство розробляє комплекс заходів щодо захисту від загроз і за кожним напрямом оцінюється економічний ефект.	Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства ототожнюється із аналізом стану його фінансово-господарської діяльності.	Визначається порівнянням з такими ж рівнями за декілька періодів, тобто в динаміці.

1	2	3	4
Програмно-цільовий (комплексний)	Інтегрування показників, які визначають рівень економічної безпеки підприємства.	Підвищена увага приділяється відбору показників та визначення методів їх інтегрування.	Виникають складності при встановленні коефіцієнтів значущості на основі методів експертних оцінок.
На основі теорії економічних ризиків	Визначення різних загроз підприємству та розрахунок збитку, який порівнюється з величиною прибутку, доходу та майна.	Прогнозування та врахування ризиків зовнішнього та внутрішнього середовищ.	Дещо вужчий, ніж інші підходи, не враховує галузевої специфіки діяльності підприємства.
Бухгалтерський	Використання критеріїв, що розраховуються на основі інформації бухгалтерського та управлінського обліку, у можливість використання при розрахунках фактичної інформації про господарську діяльність підприємства.	Дозволяє позбутися недоліків визначення рівня економічної безпеки за допомогою методів експертної оцінки.	Процес ідентифікації і виміру необхідних даних характеризується складністю, та вимагає обробки значних масивів інформації.
Економіко-математичного моделювання	Визначення рівня економічної безпеки підприємства на основі функціональної залежності від відповідних показників діяльності підприємства.	Відрізняється простотою інтерпретації отриманих результатів оцінки.	Складність формування системи оціночних показників; неточність алгоритму розрахунку через невизначеність видів локальних функцій.

Економічну безпеку підприємств газотранспортної галузі запропоновано визначати базуючись на положеннях комплексного підходу, як складну багатофакторну категорію, що складається із системи взаємопов'язаних заходів та елементів, які характеризують стан захищеності підприємства від зовнішніх та внутрішніх небезпек та загроз, при якому забезпечується здатність підприємства до розширеного самовідтворення, своєчасного реагування на диспропорції й дисбаланси та підвищення конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі для захисту економічних інтересів.

Визначено специфічні види загроз, що обумовлені особливостями ринку газових послуг, до яких віднесено: загострення конкуренції на обмеженому ринку замовлень та обмеженому географічному просторі; монополізація ринку великими

газовими компаніями; наявність корупційних схем при розподілі замовлень із боку держави; комерційний підкуп при отриманні замовлень, розподілі субпідрядів та внутрішнє шахрайство. Серед загроз, спричинених сезонністю та нерегулярністю видобувного процесу, виділено такі: вплив погодних ризиків, можливість фінансових збитків внаслідок помилок у плануванні; посилення проблеми кадрового забезпечення, що підвищує невиробничі витрати підприємства. Джерела загроз та процес їх виявлення, опрацювання управлінських рішень з їх локалізації, усунення або мінімізації, зумовили необхідність декомпозиції та типологізації найбільш суттєвих загроз у контексті забезпечення економічної безпеки на підприємствах газотранспортної галузі, що здійснено в дослідженні.

Узагальнення теоретико-методичних підходів, щодо економічної безпеки дозволило здійснити розробку комплексної системи оцінювання стану забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання на підприємствах газотранспортної галузі.

Підкреслено, що впровадження системи економічної безпеки на підприємстві має сприяти досягненню цілей діяльності, забезпечення ефективності використання наявних ресурсів, забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності, захисту інформації та комерційних таємниць, інтелектуальної власності, матеріальних цінностей, запобігання впливу негативних чинників.

У другому розділі «**Обґрунтування методики інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств**» здійснено узагальнений аналіз методики вибору систем оцінювання рівня економічної безпеки підприємств та визначено особливості методологічних основ інтегрального оцінювання на прикладі реальних підприємств; здійснено вагове оцінювання складових економічної безпеки газотранспортних підприємств; методом середньозважених цілих проведено коригування показників діяльності газотранспортного підприємства, з урахуванням вагових значень їх складових; апробована модель оцінки рівня економічної безпеки з застосуванням таксонометричних показників.

На основі аналізу методик оцінювання рівня економічної безпеки, запропонованих українськими та зарубіжними вченими, визначено, що методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки повинні характеризувати не тільки її існуючий рівень, але й відображати ймовірність настання впливу і загрози як зовнішніх, так і внутрішніх факторів діяльності підприємства.

Проведений аналіз методик оцінювання економічної безпеки і особливостей газотранспортної галузі, дав змогу розробити алгоритм оцінювання рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств (рис.1), що має сім етапів, які дозволяють всебічно оцінити досліджувану категорію за допомогою інтегрального показника економічної безпеки. Запропоновано виокремити серед загального числа складових діяльності підприємства такі як операційна, фінансова, силова, інноваційна, правова, інформаційна, техніко-технологічна, кадрова, екологічна, кожна із яких характеризується власним змістом, набором функціональних критеріїв і способами забезпечення. Задля більш детального дослідження, на кроці 4 необхідно проводити декомпозицію складових на індикатори, які повністю відображають суть складової і її вплив на економічну безпеку (табл. 2).

Рис. 1. Алгоритм оцінки економічної безпеки газотранспортних підприємств

З урахуванням наведеної послідовності дій можливий якісний аналіз стану діяльності підприємства через призму різних його складових та забезпечення стабільності функціонування шляхом визначення поточного рівня і можливостей до покращення показника економічної безпеки даного підприємства.

Таблиця 2

Індикатори оцінювання економічної безпеки підприємства

Складова (компонента)	Індикатори
Інтелектуальна	Винахідницька (раціоналізаторська) активність. Інженерно-технічне і наукове забезпечення. Освітній рівень. Оновлення знань.
Силова	Протидія рейдерству. Безпека персоналу. Безпека керівництва. Система охорони приміщень та будівель.

Продовження таблиці 2

Фінансова	Фінансова стійкість та стабільність: коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт фінансової залежності, коефіцієнт ефективності використання активів та коефіцієнт ефективності використання власного капіталу.
	Платоспроможність та ліквідність: коефіцієнт покриття, коефіцієнт швидкої ліквідності та коефіцієнт абсолютної ліквідності.
	Рентабельність: рентабельність реалізованої продукції, рентабельність основної діяльності, рентабельність власного капіталу, період окупності власного капіталу, рентабельність усього капіталу підприємства.
	Ділова активність: загальна оборотність капіталу, оборотність мобільних коштів, оборотність матеріальних оборотних коштів, середній строк обороту дебіторської заборгованості, оборотність кредиторської заборгованості, фондвідача основних засобів та інших необоротних активів, оборотність власного капіталу.
Інформаційна	Повнота інформації. Точність інформації. Суперечливість інформації.
Екологічна	Рівень відповідності вмісту забруднювальних речовин на підприємстві нормативам. Безпека життєдіяльності. Умови праці. Навантаження на навколишнє середовище.
Політико-правова	Платіжної дисципліни. Якості юридичних послуг. Юридичного менеджменту.
Інноваційна	Безпеки інноваційних продуктів. Ризикованості інноваційної діяльності. Зміни активності освоєння нових видів продукції.

Проведений аналіз фактичного стану і тенденцій виробничої діяльності ПАТ «Укртрансгаз» та його філій за 2013-2017 рр. виявив значне падіння обсягів виробництва в частині магістрального транспортування (з 92 млрд. м³ у 2013 році до 82,2 млрд. м³ у 2016 році при потужності ГТС 177,5 млрд. м³).

Шляхом апробації авторської методики здійснено розрахунок інтегрального показника економічної безпеки для УМГ «Прикарпаттрансгаз», УМГ «Львівтрансгаз» як типових підприємств газотранспортної галузі. Результатом використання методу варіації стали індекси вагомості кожного з аналізованих складових економічної безпеки підприємства за період дослідження. Здійснений розрахунок дозволив зробити висновок, що у структурі економічної безпеки підприємств переважають економічні і фінансові складові, проте зазначено високу вагомість силової й інноваційної складової, що в свою чергу свідчить про потребу у більш детальному аналізі й пошуку методів і шляхів для покращення і забезпечення вищого рівня цих показників. Підкреслено необхідність включення даних складових до розробки стратегічного плану на рівні з економічними показниками. Відносно високе значення вище зазначених показників (силова – 16% у 2017 р. , інноваційна – 15% у 2017 р.) свідчать, що параметри вагомості мають істотний вплив на кінцевий результат діяльності газотранспортних підприємств.

З використанням методу середньозважених цілих визначено величини складових економічної безпеки з урахуванням значення їх вагомості (табл. 3).

Таблиця 3

Значення складових економічної безпеки газотранспортних підприємств скориговане на ваговий коефіцієнт за 2013 – 2017 рр.

УМГ	Складова інтегрального показника	Z _k 2013	Z _k 2014	Z _k 2015	Z _k 2016	Z _k 2017
УМГ «Прикарпаттрансгаз»	Фінансова стійкість	0,99	1,20	1,32	1,41	1,53
	Ліквідність і платоспроможність	0,30	0,35	0,38	0,37	0,42
	Рентабельність підприємства	0,43	0,48	0,39	0,45	0,46
	Ділова активність	5,66	5,99	7,02	8,23	4,99
	Інтелектуальна	0,084	0,08	0,08	0,11	0,11
	Інформаційна	0,036	0,07	0,06	0,07	0,08
	Безпека підприємства в екологічній сфері	0,06	0,06	0,06	0,04	0,05
	Силова безпека підприємства	0,099	0,10	0,18	0,20	0,20
	Політико-правова безпека підприємства	0,045	0,05	0,06	0,05	0,08
	Інноваційна безпека підприємства	0,15	0,16	0,20	0,20	0,21
УМГ «Прикарпаттрансгаз»	Фінансова стійкість	0,98	1,17	1,28	1,40	1,51
	Ліквідність і платоспроможність	0,31	0,32	0,37	0,29	0,41
	Рентабельність підприємства	0,44	0,46	0,40	0,43	0,47
	Ділова активність	5,62	5,8	7,10	8,25	4,96
	Інтелектуальна	0,06	0,06	0,07	0,11	0,11
	Інформаційна	0,04	0,06	0,07	0,08	0,07
	Безпека підприємства в екологічній сфері	0,04	0,05	0,05	0,06	0,06
	Силова безпека підприємства	0,13	0,11	0,15	0,18	0,20
	Політико-правова безпека підприємства	0,04	0,05	0,05	0,06	0,08
	Інноваційна безпека підприємства	0,14	0,17	0,19	0,18	0,22

Використовуючи формули (1-4), отримано інтегральний показник K_i економічної безпеки газотранспортних підприємств за період 2013-2017 рр.

$$K_i = 1 - d_i \quad (1)$$

$$d_i = \frac{C_{io}}{C_o} \quad (2)$$

$$C_o = \bar{C}_o + 2S_o \quad (3)$$

$$S_o = \sqrt{\frac{1}{m} \sum_{i=1}^m (C_{io} - \bar{C}_o)^2} \quad (4)$$

де K_i – коефіцієнт таксономії, d_i – дисперсія, S_o – середньоквадратичне відхилення, C_o – коефіцієнт варіації.

Аналізуючи динаміку рівня економічної безпеки для філії ПАТ «Укртрансгаз» за 2013 – 2017 рр. можемо побачити чітку тенденцію до покращення і зростання даного показника. Так, наприклад, впродовж аналізованого періоду (2013 – 2017 рр.) значення показника збільшилося більше, ніж у три рази (значення 0,2 у 2013 році проти значення 0,62 у 2017 році). Динаміка до зростання інтегрального показника економічної безпеки доводить, що за останні 5 років здійснювалась виважена політика і чіткі управлінські рішення як на рівні підприємства, так і на рівні держави.

З урахуванням аналізу рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств енергетичної галузі України на базі філії ПАТ «Укртрансгаз» УМГ «Львівтрансгаз» та УМГ «Прикарпаттрансгаз» зроблено висновки про те, що впродовж аналізованого періоду, незважаючи на кризові явища в економіці і в державі, даним підприємствам вдавалось забезпечувати приріст основних показників діяльності, що своєю чергою відобразилося на показнику рівня економічної безпеки. Доведено загальногалузеву тенденцію до переважання силової й інноваційної складових у загальному рівні економічної безпеки, що потребує особливої уваги з боку менеджменту.

У третьому розділі **«Оптимізація управління економічною безпекою газотранспортних підприємств»** здійснено контурування загроз діяльності газотранспортного підприємства через призму впливу на інтегральний показник економічної безпеки; наведено можливі шляхи удосконалення підвищення рівня економічної безпеки підприємства; проведено моделювання рівня економічної безпеки на перспективу; визначено організаційно-методологічні аспекти модернізації силової та інноваційної складових як визначальних факторів протидії рейдерству та силовому захопленню газотранспортних підприємств; запропоновано процес розробки стратегії здійснювати на підставі ситуаційного та стратегічного аналізу із врахуванням особливостей газотранспортного підприємства.

Доведено, що одним з додаткових інструментів, який дозволяє визначати загрози і їхні впливи не тільки на діяльність підприємства, але й на рівень економічної безпеки, є аналіз за силовою складовою (рис. 2). При застосуванні комплексного підходу до визначення економічної безпеки як вхідні фактори впливу розглядалися сукупність економічних інтересів, цілей, загроз, а вихідні – різновиди станів газотранспортного підприємства.

Ураховано особливості енергетичного ринку через специфічні види загроз, а саме: загострення конкуренції на обмеженому ринку замовлень та обмеженому географічному просторі, монополізацію ринку, наявність корупційних схем при розподілі державних і муніципальних замовлень, існування явищ комерційного підкупу при отриманні замовлень і розподілі субпідрядів (так звані «відкат» і «зворотний відкат») та внутрішнього шахрайства.

Урахування перспективних можливостей, загроз і необхідних умов імплементації базових стратегій послужило підґрунтям для розробки набору стратегічних орієнтирів газотранспортних підприємств у процесі формування та зміцнення їх економічної безпеки. Встановлено, що на кожному рівні безпеки підприємства доцільно скористатися відповідними реактивними та превентивними стратегіями.

Рис. 2. Загальна принципова схема забезпечення економічної безпеки газотранспортного підприємства за силовою складовою

Для пошуку оптимальних варіантів, запропоновано застосовувати такі превентивні стратегії, як стратегія розвитку та стратегія зростання, що передбачають нарощування потенціалу підприємства за рахунок максимального використання як внутрішніх можливостей і резервів, так і зовнішніх чинників та переваг. Для газотранспортних підприємств вони можуть полягати у диверсифікації постачання природного газу, впровадженні нових типів газоперекачувальних агрегатів (прогресивних, високопродуктивних, екологічнобезпечних, ресурсозберігаючих), освоєнні нових ринків збуту, поглибленні ступеня інтеграції (з залученням реверсних технологій постачання природного газу), зміні організаційної структури чи структури управління тощо.

Передбачено оптимізаційні зміни структури газотранспортних підприємств, що містять розширення посадових обов'язків, доповнення їх, зміну горизонтальних

зв'язків у структурі підприємства з метою підвищення рівня відповідальності та взаємодії.

Проведено прогнозування інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз» за допомогою статистичних функцій програми Microsoft Excel, за показниками фінансової стійкості та стабільності, ліквідності та платоспроможності, рентабельності, ділової активності, інтелектуальної, інформаційної, екологічної, силової, політико-правової, інноваційної складових економічної безпеки. Згідно з уточненим прогнозом однією з найбільш вагомих складових економічної безпеки є силова та інноваційна безпека підприємства.

У дисертації запропоновано шляхи виявлення резервів для підвищення рівня економічної безпеки за допомогою економіко-математичного моделювання, з врахуванням критеріїв оптимальності. Ефективність застосування даного методу доведена на прикладі оптимізації функціональних складових економічної безпеки, використовуючи метод оптимізаційного моделювання, шляхом пошуку екстремуму функції (в нашому випадку визначення максимуму рівня економічної безпеки газотранспортного підприємства) за умови виконання ряду обмежень (обмежень за ресурсами).

Запропоновано науково-методичний підхід у формалізованому детермінованому вигляді стохастичної задачі оптимізації значень складових економічної безпеки газотранспортного підприємства, який визначається залежністю:

$$Z = \sum_{i=1}^n v_i x_i \rightarrow \max, \quad (5)$$

при виконанні таких обмежень:

- 1) обмеження щодо наявних земельних ресурсів:

$$F^{-1}(p) \sqrt{\sum_{j=1}^n \sigma_{B_{ij}}^2 x_i^2} \leq B - \sum_{j=1}^n \bar{b}_{ij} x_i \quad (6)$$

- 2) обмеження щодо наявних трудових ресурсів:

$$F^{-1}(p) \sqrt{\sum_{j=1}^n \sigma_{C_{ij}}^2 x_i^2} \leq C - \sum_{j=1}^n \bar{c}_{ij} x_i \quad (7)$$

- 3) обмеження щодо наявних грошових ресурсів:

$$F^{-1}(p) \sqrt{\sum_{j=1}^n \sigma_{A_{ij}}^2 x_i^2} \leq A - \sum_{j=1}^n \bar{a}_{ij} x_i \quad (8)$$

- 4) приналежність шуканих значень складових економічної безпеки підприємства інтервалу

$$0 \leq x_i \leq 1$$

де $\sigma_{B_{ij}}^2$ – дисперсія випадкової величини витрат земельних ресурсів; $\sigma_{C_{ij}}^2$ – дисперсія випадкової величини витрат трудових ресурсів; $\sigma_{A_{ij}}^2$ – дисперсія випадкової величини витрат грошових ресурсів; $\bar{b}_{ij}$ – математичне сподівання випадкової величини витрат земельних ресурсів; $\bar{c}_{ij}$ – математичне сподівання випадкової величини витрат трудових ресурсів; $\bar{a}_{ij}$ – математичне сподівання випадкової величини витрат грошових ресурсів.

Дієвість розробленої моделі було перевірено на прикладі УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз». До 2014 р. для підприємств був характерний низький – середній рівень економічної безпеки (0,2-0,26). Останні ж роки підприємство досягло незначного зростання його рівня. Проте динаміка інтегрального показника економічної безпеки не дає можливості прослідкувати певну тенденцію, так як мають місце постійні коливання коефіцієнта.

Для обґрунтування доцільності використання моделі у процесі управління економічною безпекою газотранспортного підприємства паралельно зі стохастичною задачею розв'язано і лінійну задачу оптимізації. При цьому використано фактичні дані про рівень витрат ресурсів газотранспортним підприємством. За результатами обчислень визначено, що при використанні традиційної оптимізаційної моделі максимально можливий рівень економічної безпеки становить 0,608, що у 1,13 разів більше за середній рівень інтегрального показника економічної безпеки (УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз») за останні 5 років (2013-2017 рр.).

За результатами розв'язання стохастичної задачі моделювання оптимальні розміри всіх складових знаходяться приблизно на одному рівні – від 0,487 (фінансова складова) до 0,605 (екологічна складова). Рівні цих же складових перевищують фактичні їх значення. При цьому значення цільової функції менше як за результат лінійного моделювання, так і порівняно із фактичними даними.

Запропонована модель відрізняється від існуючих інструментів підвищення значення цільової функції, зокрема, залучення наявних додаткових грошових коштів. При цьому збільшення фінансових потоків на 6 % (або на 2100 тис. грн.) зумовить зростання цільової функції (математичного сподівання коефіцієнта економічної безпеки) на 6,13 % (з 0,559 до 0,62), що дасть можливість вчасно мінімізувати економічні втрати шляхом корекції управлінських рішень.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження досягнута мета дисертаційної роботи: обґрунтовано теоретико-методичні положення та практичні рекомендації щодо оцінювання рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств. На основі вирішення визначених завдань отримані такі висновки та пропозиції:

1. Виокремлено природу і особливості поняття «економічна безпека», та запропоновано вважати, що економічна безпека підприємства – стан захищеності підприємства перед зовнішніми і внутрішніми загрозами при здійсненні господарської діяльності в дисконтній ситуації. На підставі аналізу наукових доробок науковців щодо підходів і методології визначення рівня економічної безпеки визначено особливості, переваги і недоліки кожної з них і відзначено, що жодна зі запропонованих методик не враховує галузеві особливості і дає змогу нівелювати суб'єктивність у оцінюванні вагомості впливу окремих показників на рівень економічної безпеки. Узагальнено класифікацію загроз економічній безпеці підприємств за джерелами виникнення, у залежності від ступеня важкості наслідків дії, за об'єктами посягань, за можливістю здійснення загрози, за тривалістю дії, за частотою дії загрози, за суб'єктами загроз, за формою збитків.

На основі аналізу сучасних умов та характерних особливостей середовища підприємницької діяльності у газотранспортній сфері узагальнено сукупність внутрішніх та зовнішніх ризиків та загроз за функціональними елементами економічної безпеки. Обґрунтовано напрямки удосконалення засобів економічної безпеки для газотранспортних підприємств.

2. Удосконалено методичний підхід до оцінки стану забезпечення рівня економічної безпеки, що базується на основі комплексного підходу із застосуванням таксонометричного методу і методу варіацій, який дозволяє уникнути суб'єктивності при визначенні вагомості впливу конкретних показників на рівень економічної безпеки та враховує особливості, ризики і загрози, які притаманні для газотранспортних підприємств і енергетичної галузі загалом. Оскільки, для газотранспортних підприємств характерним є ряд специфічних, нетрадиційних факторів впливу на діяльність, які можуть бути розцінені як небезпеки чи загрози, то організація ефективного захисту економічної безпеки, повинна обов'язково передбачати взаємодію служби власної економічної безпеки з іншими структурними підрозділами підприємства, так як комплексність і багатовекторність загрозі не дозволить працівникам відділу економічної безпеки самостійно здійснювати контроль і реагування від усіх видів ідентифікованих та прихованих небезпек.

3. Розроблено комбінований методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки на прикладі філії ПАТ «Укртрансгаз» УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз» із застосуванням інтегрального критерію за розробленою нами моделлю. Дослідження вагомості впливу функціональних компонентів на загальний рівень економічної безпеки здійснено за допомогою методу варіації, який дозволяє усунути суб'єктивність суджень експертів при визначенні вагомості того чи іншого показника. Установлено, що найбільший вплив на рівень економічної безпеки газотранспортних підприємств здійснюють силова та інноваційна складові (16% та 15% відповідно у 2017 р.), значний та суттєвий – фінансова, інтелектуальна та інформаційна складові (13% та 11% відповідно у 2017 р.), не суттєво впливають політико-правова та екологічна складові (6% та 3% відповідно у 2017 р.).

4. За результатами інтегральної оцінки рівня економічної безпеки встановлено, що аналізовані підприємства покращували значення основних техніко-економічних показників, що мало вплив на рівень економічної безпеки упродовж періоду дослідження. Інтегральний показник економічної безпеки у 2013 році становив 0,2, а у 2017 – 0,62 (більше, ніж 300%), що пояснюється вираженою політикою і чіткими управлінськими рішеннями як на рівні підприємства, так і на рівні галузі, проте актуалізовано завдання економічної безпеки. Шляхом моделювання стану забезпечення рівня економічної безпеки на короткострокову перспективу встановлено, що стан економічної безпеки продовжує позитивну тенденцію до росту як для конкретного підприємства (УМГ «Прикарпаттрансгаз», УМГ «Львівтрансгаз»), так і для галузі вцілому. Тому до пріоритетних заходів щодо запобігання виникненню загроз економічній безпеці газотранспортного підприємства, їх нейтралізації та комплексної протидії віднесено ряд заходів щодо процесу забезпечення високого рівня силової, інноваційної, фінансової складових економічної безпеки.

5. Доведено взаємозв'язок фінансової стійкості газотранспортних підприємств як функції і економічної безпеки як її аргумента. За результатами корегування початкових умов моделі встановлено, що збільшення наявних фінансових ресурсів (грошових потоків) на 6% та скорочення середньоквадратичного відхилення їх витрат вдвічі дасть змогу досліджуваному підприємству підвищити рівень економічної безпеки на 6,37% (з 0,62 до 0,66) порівняно із максимально можливим рівнем інтегрального коефіцієнта за фактично існуючих у підприємства умов.

6. Запропоновано економіко-математичну модель, яка є прийнятною для оптимізації функціональних складових економічної безпеки газотранспортних підприємств. Доведено практичне застосування зазначеної моделі, яке дозволило відзначити, що здійснення оптимізації рівнів складових економічної безпеки газотранспортних підприємств є обґрунтованим і дає можливість визначити максимально можливий рівень безпеки підприємства із врахуванням наявних ресурсів та невизначеності економічних процесів; виявити, який із ресурсів є дефіцитним; оцінити рівень ризику підвищення витрат ресурсів, необхідних для формування економічної безпеки в цілому та її складових, зокрема; сформулювати систему заходів щодо підвищення максимально можливої межі рівня інтегрального коефіцієнта економічної безпеки. При цьому доцільно використовувати детерміновану та стохастичну моделі, що забезпечить взаємоповненість результатів їх розв'язання.

7. Шляхом моделювання стану забезпечення рівня економічної безпеки на короткострокову перспективу встановлено, що стан економічної безпеки має позитивну тенденцію до росту як для конкретного підприємства (УМГ «Прикарпаттрансгаз», УМГ «Львівтрансгаз») так і для галузі в цілому. Тому до пріоритетних заходів щодо запобігання виникненню загроз економічній безпеці газотранспортного підприємства, їх нейтралізації та комплексної протидії віднесено ряд заходів щодо забезпечення високого рівня силової, інноваційної, фінансової складових економічної безпеки як компонентів з найвищою вагомістю у структурі діяльності підприємства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Прокопів М. І. Інвестиційно-інноваційні орієнтири розвитку газорозподільних підприємств. Механізм управління інвестиційно-інноваційною діяльністю газорозподільних підприємств // Фінансові аспекти інноваційного розвитку нафтогазового комплексу України: монографія / [Л. Т. Гораль, І. Г. Фадєєва, М. І. Прокопів та ін.]; за заг. ред. Л. Т. Гораль, І. Г. Фадєєвої. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, ФОП Кузів. 2016. 326 с. С. 23-40. (0,94 друк. арк., особисто автору належить 0,81 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: проведено аналіз інноваційно-інвестиційної складової діяльності газотранспортних підприємств і запропоновано покращений механізм управління діяльністю газотранспортного підприємства.*

2. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Сучасне завдання енергетичної безпеки України в умовах глобалізаційних викликів // Науковий вісник Івано-Франківського

національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління у нафтовій і газовій промисловості. 2015. №2(10). С. 91-97. (0,34 друк. арк., особисто автору належить 0,28 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: актуалізовано проблематику дослідження енергетичної галузі і проаналізовано фактори впливу на енергетичну безпеку країни.*

3. Прокопів М. І. Економічна безпека як індикатор ефективного контролінгу підприємства // Регіональна економіка та управління. 2018. №1(19). С.102-105. (0,23 друк. арк.).

4. Horal L., Prokopiv M. Corporate Social Irresponsibility – Definition and Influence on the Company Activity // Actual problems of economics, management and law in modern social and economic environment. 2015. С. 87-91. (0,22 друк. арк., особисто автору належить 0,16 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: Проведено аналіз впливу корпоративної соціальної відповідальності на фінансові результати діяльності підприємства.*

5. Horal L., Prokopiv M. External and Domestic Threats of the Reader and Their Effects of Economic Security of Energy Enterprises // Economic and Finance. 2017. С.181-184. (0,4 друк. арк., особисто автору належить 0,31 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: проведено аналіз генезису поняття «рейдерське захоплення» та визначено діалектичне співвідношення з економічним станом підприємства, сформуовано чіткі основи сприйняття даної економіко-управлінської категорії.*

6. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Функції економічної безпеки як механізм підвищення ефективності діяльності промислових підприємств нафтогазового комплексу // Молодий вчений. 2017. № 11(51). С. 1123-1126. (0,34 друк. арк., особисто автору належить 0,26 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: здійснено поглиблений аналіз функціональних складових діяльності підприємств нафтогазового комплексу.*

7. Прокопів М. І. Особливості побудови методики оцінювання рівня економічної безпеки таксонометричним методом // Технологічний аудит і резерви виробництва. 2018. №1 (39). С. 34-39. (0,39 друк. арк.).

8. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Контуровання загроз економічній безпеці газотранспортних підприємств шляхом їх класифікації // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2017. №16. С. 99-104. (0,44 друк. арк., особисто автору належить 0,34 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: здійснено аналіз основних загроз економічній безпеці національної економіки, які мають безпосередній вплив на розвиток підприємств нафтогазової галузі. Визначено основні аспекти, що обумовлюють якісне оцінювання економічної безпеки газотранспортного підприємства.*

9. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Класифікація джерел загроз економічній безпеці газотранспортних підприємств // Інтелект ХХІ. 2018. №4. С. 123-126. (0,34 друк. арк., особисто автору належить 0,28 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: проведено аналіз загроз діючої системи забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств; запропоновано шляхи її підвищення.*

10. Прокопів М. І. Методологічні аспекти модернізації силової складової як визначального фактору протидії рейдерству і силовому захопленню підприємства

[Електронний ресурс] // Приазовський економічний вісник. 2018. №1(06). Режим доступу: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/1_06_uk/1_06_2018.pdf. (0,34 друк. арк.).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

11. Prokopiv M. Economic Achievements and Problems of Monetary Policy of Ukraine in the Years of Its Independence. *Дні науки: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (27.03.2014р. – 05.04.2014рр Прага, 2014). С.17-20. (0,08 друк. арк.).

12. Prokopiv M. I. Sectoral features of economic safety control mechanism for gas transport companies. *Economy / Culture / Values / Metaeconomics: Scientific conference* (13.05.2015р. Gdansk, 2015). С.88-92. (0,11 друк. арк.).

13. Prokopiv M. Economic security as a precondition for raider capture of the enterprise. *Enterprise In Modern Economics: Scientific conference* (15.11.2015р. Gdansk, 2015) С.144-146. (0,07 друк. арк.).

14. Прокопів М. І., Гораль Л. Т. Особливості системи економічної безпеки газотранспортних підприємств. *Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: International Scientific Practical Conference. Conference Proceedings* (29 January 2016. Klaipeda, 2016). Р.122-125. (0,14 друк. арк., особисто автору належить 0,05 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: актуалізовано проблематику осмислення системних, структурних, функціональних властивостей та ієрархічних характеристик інноваційного сталого розвитку української моделі економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» як вертикально-інтегрованої компанії.*

15. Прокопів М. І., Войтків Т. І. Аналіз середовища функціонування підприємств ГТС України в умовах сучасних глобалізаційних викликів. *Ukraine – EU Modern technology, business and law: International Scientific Practical Conference* (19-23.05.2016р. Slovakia-Poland, 2016). С.240-243. (0,14 друк. арк., особисто автору належить 0,11 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: визначено, що ефективність діяльності підприємств газотранспортної галузі забезпечується не тільки раціональною організацією основних технологічних процесів, а й високим рівнем їх обслуговування.*

16. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Номінативне поле концепту «Економічна безпека» в сучасних умовах його застосування в процесі магістрального транспорту природного газу. *XVI International Scientific Conference Košice: Materials of the scientific conference* (17.01.2016р. Slovakia, 2016). С. 45-48. (0,1 друк. арк., особисто автору належить 0,05 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: визначено аспекти, впливу економічної категорії «економічна безпека» на газотранспортну галузь України.*

17. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Зовнішні і внутрішні загрози рейдерства і їх вплив на економічну безпеку підприємств енергетичної галузі. *World Scientific Area: Тези міжнародної практичної конференції* (10.11.2017р. Coventry, 2017). С.181-184. (0,1 друк. арк., особисто автору належить 0,07 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: актуалізовано чинники і загрози які підвищують ризик рейдерського захоплення підприємств енергетичної галузі.*

18. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Аналіз можливих втрат від рейдерського захоплення підприємств нафтогазового сектору. *Стратегії економічного розвитку: мікро- та макроекономічний рівні*: Тези міжнародної науково-практичної конференції (12-15.07.2017 р. Київ, 2017). С. 125-128. (0,13 друк. арк., особисто автору належить 0,09 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: проаналізовано економічний ефект від рейдерського захоплення підприємств енергетичної галузі.*

19. Прокопів М. І. Аналітичне забезпечення як механізм управління економічною безпекою підприємства. *Актуальні проблеми економіки та менеджменту*: Тези міжнародної науково-практичної конференції (16-17 лютого 2018р. Запоріжжя, 2018). С. 96-99. (0,11 друк. арк.).

20. Прокопів М.І. Моніторинг діяльності підприємства як важіль впливу на економічну безпеку підприємства. *Сучасні наукові підходи до ефективного використання потенціалу економіки країни*: Тези міжнародної науково-практичної конференції (16-17.02.2018р. Дніпро, 2018). С.45-47. (0,11 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Прокопів М. І. Оцінювання рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Івано-Франківськ, 2018.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методологічних положень та обґрунтуванню практичних рекомендацій щодо оцінювання рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств.

Систематизовано теоретико-методичні підходи до визначення та оцінки рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств з виявленням галузевих особливостей економічної безпеки. Розроблено комбінований методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки на прикладі філії УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз» ПАТ «Укртрансгаз» НАК «Нафтогаз України» із застосуванням таксонометричної моделі оцінки стану за інтегральним показником загального рівня економічної безпеки. На базі здійснення комплексної оцінки стану забезпечення економічної безпеки визначено пріоритетні організаційно-управлінські, режимні, технічні та профілактичні заходи щодо запобігання виникненню загроз економічної безпеки газотранспортних підприємств, їх нейтралізації та комплексної протидії в розрізі найбільш впливових функціональних складових економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, газотранспортні підприємства, управління, стійкість, прогноз, моделювання.

ANNOTATION

Prokopiv M. I. Oszacowanie poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego przedsiębiorstw transportu gazu. – Rękopisu.

Teza o stopień kandydata nauk ekonomicznych, specjalność 08.00.04 - Ekonomia i zarządzanie przedsiębiorstw (o działalności gospodarczej). – Iwano-Frankowski Narodowy Techniczny Uniwersytet Oleju i Gazu. Iwano-Frankiowski, 2018 r.

Teza jest poświęcona rozwojowi przepisów teoretycznych i metodologicznych i badania praktyczne zalecenia dotyczące zarządzania bezpieczeństwem gospodarczym przedsiębiorstw przesyłowych gazu.

Usystematyzowane podejście teoretyczne i metodologiczne w celu identyfikacji i oceny bezpieczeństwa ekonomicznego przedsiębiorstw przesyłowych gazu z branży bezpieczeństwa ekonomicznego funkcje detekcji. Połączone metodycznego podejścia do oceny poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego np UMG „Prykarpattransgas” i „UMG Lvivtransgas” za pomocą taskonometrychnoyi model oceny zintegrowanym wskaźnikiem ogólnego poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego. Na podstawie kompleksowej oceny bezpieczeństwa ekonomicznego pierwszeństwo organizacyjnych i zarządczych, operacyjnych, technicznych i środków zapobiegawczych w celu zapobiegania zagrożeniom dla bezpieczeństwa ekonomicznego przedsiębiorstw przesyłowych gazu, ich neutralizacji i kompleksu w zakresie zwalczania najbardziej wpływowych elementów funkcjonalnych bezpieczeństwa ekonomicznego.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo ekonomiczne, przedsiębiorstwa transportu gazu, zarządzanie bezpieczeństwem ekonomicznym, prognoza, przeciwdziałanie raideringowi.

ANNOTATION

Prokopiv M. I. Estimation of the level of economic safety of gas transport enterprises. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics, specialty 08.00.04 - Economics and Management of Enterprises (by Types of Economic Activity). - Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. - Ivano-Frankivsk, 2018.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological provisions and the substantiation of practical recommendations for improving the management of the economic safety of gas transport enterprises.

Thethis involves the study of the theretical- the structure of radical relations and the basis for the practical reforms of the implementation of the implementation of the current social policy of the state of the art.

The theoretical and methodical approaches to the definition and estimation of the level of economic safety of gas transportation enterprises with the identification of branch features of economic security are systematized. The combined methodological approach to the estimation of the level of economic security is developed on the example of TPO «Prikarpattransgaz» and TPO «Lvivtransgaz» JSC «Ukrtransgaz» PJSC «National Joint-Stock Company «Naftogaz of Ukraine» with the use of a tacno-monometric model of the state's estimation by the integral index of the general level of economic security. The methodical approach of assessing the economic security level by a system of key indicators, grouped by functional components, has been improved.

Key words: economic security gas transporting companies, management, forecast, stability, modeling.